

Kas esamybė, o kas reikiamybė – tikra ar formali

JONAS KLIMAVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

Jono Jablonskio 1901 m. gramatikos *neveikiamasis būtinasis veiksmavardis*, 1922 m. – *reikiamybės, arba privalomybės, neveikiamasis dalyvis* iš pažiūros – paprastas dalykas. Kas žvelgia atidžiau, klausia – ką galėtų reikšti *trūktina kalba*; ar geriau *leistinasis*, ar *leidžiamasis* (*nuokrypis, įtempis...*); iš kur tas *pusėtinasis*.

KAS KATEGORINĖ, O KAS LEKSINĖ REIKŠMĖ

„Reikiamybės dalyviai žymi ypatybes, kylančias iš reikiamo atlikti veiksmo“ (LKG II 1971: § 563). Tačiau tai – tik mokyklinė tiesa, su ja toli nenuvažiuosi, norminimo kelias eina per kupstus ir kelmus: „Kai kurie priesagos *-tinās, -a* dariniai neturi reikiamo atlikti veiksmo reikšmės. Panašiai, kaip daugelis esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių, jie tiesiog žymi ypatybes, susijusias su dažnai atliekamu nuolatiniu ar galimu veiksmu“, pvz.: *neginčytini pavyzdžiai, stebėtinās pasaulis, neabejotinas pasakojimas* (LKG II 1971: § 563). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (1994, 2006) – jau tik „veiksmažodinė reikiamybės forma (reikiamybės dalyvis)“ (DLKG 1994: § 957), o į reikšmę žiūrima dar naujai: „Dažniausiai bendrinėje kalboje vartojamos kai kurių veiksmažodžių formos su priesaga *-tin-*, neturinčios reikiamo atlikti veiksmo reikšmės“, pvz.: *abejotinas pasakojimas, būtinās reikalas, įtartinas žmogus, mirtinas pavojus, pageidautinas svečias, stebėtinās dalykas* (DLKG 1994: § 957). Tritomėje akademinėje gramatikoje *būtinās* laikytas tiesiog būdvardžiu (LKG II 1971: § 563). *Būtinās* yra ne tas, „kuris turi būti“, o tas, „be kurio negalima išsiversti, labai reikalingas“ (DŽ 1993). Be to, jau *Kalboje ir senovėje* (1922) K. Būgos pažymėta: „Žemaičių tarmėje *būtinās* reiškia tą pat, ką ir rusų žodis *совершенный* (vollkommen, perfectus)“ (Būga RR II 1959: 122) – plg. *būtinās* 2. „visas, visuotinis, visiškas, galutinis“. *Sugrąžino būtiną pakajų* (t. y. *ramybę*) *pasaulėj* M. Valančius, *būtinai: Aš būtinai negeru ir nerūkau* Šatės (LKŽ I₂ 1968).

Taigi pirminė kategorinė reikiamybės reikšmė neretai virtusi galimybės reikšme, o kai kurie dažni šios kategorijos žodžiai turi visokių savitų leksi-
nių reikšmių, visiškai atsijusių ir nuo reikiamybės, ir nuo galimybės.

Yra ir priešingos krypties vyksmas: „Esamojo laiko neveikiamasis daly-
vis, žymėdamas iš apibendrinto pasyvinio veiksmo kylančią ypatybę, kartu
dažnai nurodo ir šio veiksmo atlikimo galimybę“ (*ištraukiama lova, sukal-
bamas žmogus, suprantama kalba*), su ja „artimai susijusi ir paskirties bei
tinkamumo reikšmė“ (*šeriamieji burokai, gyvenamoji troba*), o retkarčiais
(daugiau tarmėse) „gali turėti ir reikiamybės reikšmę“: *Ką ten girti negi-
riamą* (negirtiną) *daiktą* Kėdainių r. Pagiriai (LKG II 1971: § 549–551).

Čia reiktų pasakyti: kalba nėra mechanika (ir ne deja, o gerai, nes kitaip
sustingtų ir mintis sustingdytų).

Gramatika mažai kam po ranka, ne visus tuos žodžius vardija, o leksinės
reikšmės – ir ne jos dalykas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (1993) tuos
žodžius, kurie turi ne reikiamybės ir galimybės, o tiesiog esamybės reikš-
mę, deda užtai ne veiksmožodžių straipsniuose, o atskirai; atitinkamai ir
aiškina:

abejotinas – „netikras, neaiškus, abejojamas“

neabejotinas – „nekeliantis abejonių, tikras“

apgailėtinas – „keliantis gailestį ar apgailestavimą“

pasigailėtinas – „keliantis gailesį, vargingas, menkas, prastas“

apverktinas – „pasigailėtinas, vargingas, sunkus“

ganėtinas – „pakankamas“

pasibaisėtinas – „keliantis pasibaisėjimą“

pavydėtinas – „keliantis pavydą, labai geras“

Kai kurių tokių žodžių reikšmių aiškinimuose yra ir galimybės dėmuo:

pasirinktinas – „galimas pasirinkti, pasirenkamas“

priimtinas – „galimas priimti“

tikėtinas – „kuriuo galima tikėti“

Reikiamybės reikšmė čia, be abejo, yra buvusi (reikiamybės dalyvių kles-
tėjimas yra praeityje, ne visos tarmės juos beturi), bet prarasta (todėl jau
nelabai įprasta *abejojamas, pasibaisimas, pavydimas*...). Nesunku rasti ir šios
grupelės bendrą vardiklį – tai ne iš kokio konkretaus darymo, bet iš abs-
traktaus veiksmo, dar tiksliau – vertinamosios reikšmės veiksmožodžių,
nors anaipol neapima tokių visų – reikiamybę dar turi *girtinas, peiktinas,
smerktinas, taisytinas, teiktinas, vartotinas, vengtinas*...

Yra DŽ 1993 ir pateikimo nenuoseklumų: jei yra *pasibaisėtinas*, kodėl nėra

pasigėrėtinas, pasibjaurėtinas; jei yra *tikėtinas*, kodėl nepateiktas *įtikėtinas* (yra tik *įtikimas* „galimas tikėti, tikėtinas, patikimas“) ir *neįtikėtinas* (yra tik *neįtikimas* 1. „negalimas tikėti“, 2. „labai didelis, nepaprastas“).

Atskirais DŽ 1993 straipsniais pateikiama, nors ir nenuosekliai, nemažai ir esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių. Vieni aiškinami tik nuorodiniu būdu (*esamas* dlv. → *būti*) arba sinonimais (*kintamas* „kintantis, nepastovus“), kartais leksinės reikšmės plačiai skaidomos (*rašomas* dlv. 1. „kuriuo rašoma“, 2. „ant kurio rašoma“, 3. „kuris rašoma“), bet kai kurių nurodomas galimybės arba tinkamumo reikšmės dėmuo: *ėdamas* 1. „galimas, tinkamas būti“, *valgomas* 2. „tinkamas valgyti“ (*geriamas* – nėra, *rūkomas, uostomas* – nėra), *neginčijamas* „negalimas atmesti, tikras“ (*ginčijamas* – nėra), *pakaltinamas* „galintis suprasti savo poelgius ir dėl to atsakingas“.

Reikiamybės ir esamojo laiko neveikiamąjo dalyvio poros DŽ 1993 yra retos, jų skirtumas (a) neakcentuotas arba net (b) nutrintas: a) *mirtinas* 1. „nešantis mirtį, gresiantis mirtimi“: *mirtinas pavojus, mirtina liga*, 2. „labai didelis“: *mirtina neapykanta, mirtinas priešas* (nesutaikomas), *mirtina tyla* (visiška); *mirtinai* (būtinai) *reikia pinigų* – *mirštamasis* → *mirti* 1: *mirštama liga* (nuo kurios mirštama); *mirštamai išsigandęs*; taip pat *nemirštamasis* „nemirtingas, amžinas“: *nemirštama garbė*; dar *mirtingas* „turintis mirti, mirštamasis“, o *nemirtingas* 1. „kuris nemiršta“, 2. „visada liekantis atmintyje, amžinas“: *nemirtingi darbai* [gana aiškiai skiriasi termininės abstraktų reikšmės – *mirštamumas* „mirties atvejų skaičiaus santykis su ta liga sergančiųjų skaičiumi“, o *mirtingumas* „mirimų skaičiaus santykis su gyventojų skaičiumi“]; ret. *mirtinis* 1. → *mirtis* 1: *mirtinis* (mirštamasis) *smūgis*, 2. „didelis, begalinis“: *mirtinis priešas*; b) *įtartinas* „įtariamasis“ – *įtariamasis* „keliantis įtarimą“.

Taigi norminamajai akademinei gramatikai dalykas jau gana aiškus, norminamajam žodynui dar reikia padirbėti, o vartosenai iki tobulumo toliausia. Joje yra keletas tikrai nelengvų atvejų.

TRŪKSTAMAS IR TRŪKTINAS

Bendrinė kalba yra ugdoma ir ugdytina kalbos atmaina. Ugdytojui ar normintojui reikia mąstyti sistemomis. Jei paprasti bendrinės kalbos vartotojai kada sistemos nejaučia, spragų palieka, tai tikrai reikėtų padėti. DŽ 1993 pateikia *trūkstamas* 1. → *trūkti*, 2. „kuris su trūkumais“: Δ *trūkstamieji veiksmažodžiai* (turintys ne visas formas), *trūkstamai paruošta ataskaita*. Pateikia taip pat *pakankamas* ir *pakankamai*, retesnį *užtenkamai*, pateikia *užtektinai* ir

už jį triskart dažnesnį *ganėtinai* (DažnŽ 1998; *ganėtinas* – gana retas, kaip ir *užganėdinti*). Bendrinės kalbos vartosenoje yra ir *trūktinas*, *trūktina*, *trūktinai*, bet norminamasis žodynas jų nepateikia, nors pateikia prv. *netrūktinai* „pakankamai, užtektinai“. LKŽ XVI 1995 duomenimis, *trūktinas* labai plačiai vartojamas žemaičių – 1. „kuriam ko trūksta, nepakankamas“: *Geriau, kad esi trūktinesnis negu parsivalgęs Šatės. Dirbk nedirbk, o tų piningų trūktinai i[r] trūktinai Pikeliai* (2. „ne viso proto, kvailas“: *Ans kažį koks trūktinas, ne kaip visi Rietavas. Barbelei biškį (t. y. truputį) buvo trūktinai Endriejvas*). Vartotas Antano Salio: *Visi tarminiai tekstai fonetikos požiūriu labai trūktini*; aukštaičio Petro Avižonio: *konvergencijos trūktinumas*. Pateikia akademinė gramatika – *trūktinai* „per mažai, su trūkumais“: *Jei bus druskos trūktinai, įsidedkit* LKG II 1971: § 760. Vartojamas kalbos kultūrininkų. Svarbiausia – sisteminis kalbos elementas.

LEISTINAS – LEIDŽIAMAS ↔ DRAUSTINAS – DRAUDŽIAMAS

DŽ pateikiamas ir *leidžiamas* → *leisti*: *leidžiamas* (nedraudžiamas, ne-kludomas) *įvažiavimas, leidžiamoji nuosaka* (gram.) DŽ 1954, → *leisti* 1: *leidžiamasis dydis, leidžiamoji norma, leidžiamoji nuosaka* (gram. „kuria reikiamas sutikimas“) DŽ 1993, ir *leistinas, neleistinas*, bet šių (pa)teikimas kaitus ir dar nėra tobulas – *leistinas* „leidžiamas, nedraudžiamas“: *leistinas elgesys, leistiniai, neleistinai jis pasielgė, neleistinas* „kurio negalima leisti, toleruoti“: *neleistinas elgesys, neleistinai sulėtinti piūties terminus* DŽ 1954, *leistinas* „besilaikantis tam tikrų normų, leidžiamas, nedraustinas“ DŽ 1972, „paremtas tam tikromis normomis, leidžiamas, nedraustinas“ DŽ 1993 (*atleistinas* – nėra). Matome, kad *leistinas*, nors jo reikšmės aiškinime įdėtas ir esamybės reikšmės sinonimas *leidžiamas*, bet ir reikiamybės reikšmės sinonimas *nedraustinas*, iš tikrųjų išlaiko savo kategorinę reikiamybės reikšmę (ypač *neleistinas* – „kurio negalima leisti“). Be to, netrūksta (kaip kai kuriais atvejais yra) esamojo laiko neveikiamojo dalyvio *leidžiamas*, DŽ teikia terminus *leidžiamasis dydis, leidžiamoji norma*. Tiesa, terminijoje buvo ir *leistinasis*, kai kur ir tebėra, o ypač dažnas įvairioje periodikoje, pvz.: *šiltnamio efektą sukeliančių teršalų išmetimo į atmosferą leistinos ribos* Vd 2006 29 10. *Bet net ir mažas derlius išneša maistingąsias medžiagas iš dirvožemio ir jas reikia kompensuoti. Kuo? Ogi ekologinio žemės ūkio taisyklėse leistinomis „natūraliomis medžiagomis“* MkSL 2006 9 5. Gana dažni, bet irgi taisytini *leistina norma* Vd 2007 36 10, *leistinos ir neleistinos normos* Sav su TV 2006 49 5, *leistinas kiekis* Vd 2007 46 38, *leistina koncentracija*

Vd 2007 44 10, *leistinas greitis* Vd 2006 48 48, Sav su TV 2007 4 8, *leistinas girtumo laipsnis* Vd 2006 48 49, *leistinos promilės* Vd 2007 36 14, *leistino buvimo JAV terminas* Vd 2007 31 6, *leistinas aukštingumas* Sav su TV 2007 4 8.

Termino dėmens *leidžiamasis* pozicijas stiprina sistema – antonimas paprastai yra *draudžiamasis*: *draudžiamasis veiksmas*, *draudžiamasis veikimas*, *draudžiamasis darbas*, *draudžiamosios medžiagos*, *draudžiamieji ginklai*, nors ir čia klaidų šiek tiek pasitaiko, pvz.: *automobilį palikti tenka ir draustinoje vietoje* Sav su TV 2007 37 8.

Atkreiptinas dėmesys, kad neigiamo veiksmo raiška terminijoje (ir ne tik joje) dažniau yra reikiamybinės dalyvio formos: *neleistinas nuokrypis*, *neleistina veikla*, *neviršytina dozė*, *neviršytina ribinė vertė*, *neatidėliotina re-akcija*... Bet neužmirštinas ir priešingas dalykas, pavyzdžiui, nors *nusikaltimas skųstinas*, bet *teismo sprendimas* (nors neteisingiausias) tik gali būti *skundžiamas*, paskutinės instancijos teismo sprendimas *neskundžiamas*, t. y. negali būti skundžiamas.

PUSĖTINAS

Atkreiptinas kalbos mechanikų dėmesys į žodį *pusėtinas*. Jo reikšmė – „vidutiniškas; gerokas, smarkokas“ DŽ 1993 (LKŽ X 1976 – 3. „per pusę, pusinis“: *Kad tėvas numiršta, vaikai pusėtini našlaičiai, bet motinos netekę, tai jau tikri vargšai!* Lazdynų Pelėda. *Ar tu mane myli bent pusėtinai, kaip aš tave?! Žemaitė*). Šio žodžio daryba neaiškinama P. Skardžiaus *Lietuvių kalbos žodžių daryboje* (1943). *Lietuvių kalbos gramatikoje* žodis *pusėtinas* laikomas būdvardžiu, sudarytu, kaip ir *baisėtinas* „baisus“, su antrine priešaga –*ėtinas* (LKG I 1965: § 964 4), nors veiksmazodis *baisėtis* visai įprastas (ir *pasibaisėtinas* – tikrai reikiamybės dalyvis), yra ir *pusėti*, nors paprastai *įpusėti*.

Kada reikiamybė tikra, kada tik reikiamybės forma, kada reikiamybės pagal sąvokos turinį nė būti negali arba yra reikiamybės ir esamybės priešprieša – terminijai svarbūs, bet nelengvi klausimai, reikalaujantys ypatingo terminų kūrėjų, vartotojų ir redaktorių dėmesio. Jokio automatizmo čia negali būti – lemia reikšmė. Svarstant, kokias *normas* reikėtų *leisti*, galima kalbėti apie *leistinę normą*, bet nutariama ir priimama būtinai *leidžiamoji norma*. *Žalą* reikia *atlyginti*, taigi būtinai *atlygintinoji žala*, bet gyvenime, jei įstatymo kas nevykdo, tai pasitaiko *neatlyginama žala*. *Konsultantas* gali

būti *apmokamas* ir *neapmokamas*, *atlyginamas* ir *neatlyginamas*, bet beprasmiška reikiamybė – *neatlygintinas konsultantas*, prasminga – *atlygintinas konsultantas*.

BEVARDĖ GIMINĖ IR PRIEVEIKSMIAI

Reikiamybės dalyvių bevardės giminės reikšmės taip pat yra įvairios – ir reikiamybė, ir galimybė, ir esamybė, yra dar ir savitų leksinių. Čia svarbiau ne reikšmės (jos priklauso nuo pamatinių žodžių – dalyvių reikšmių), o vartoseną. Akademinei gramatika pažymi jų būdingumą tik tautosakoje ir grožinėje literatūroje, pvz.: *Jei gyventina – pergyvens, jei vargtina – pervargs* (priežodis). *Prisiverksime ir paskuo* (t. y. *paskui*), *jei bus verktina* Žemaitė (LKG II 1971: § 596). Tačiau šios formos ypač dažnos dalykiniuose tekstuose – vertinimams reikšti: *apgailėtina, apverktina, įtartina, pabrėžtina, tikėtina; (ne)abejotina, (ne)atleistina, (ne)ginčytina, (ne)girtina, (ne)leistina, (ne)pavydėtina, (ne)peiktina, (ne)priimtina, (ne)smerktina, (ne)taisyтина, (ne)teiktina, (ne)varotina, (ne)vengtina...*

Iš reikiamybės dalyvių (įvairių reikšmių) daug yra irrieveiksmių. DŽ 1993 jie pateikiami tų dalyvių straipsniuose, pvz.: *abejotinas, ~a <...>. ~ai* prv. Kalba turi čia ir tam tikrų savitumų – nėrarieveiksmio *leistinai*, yra tik *neleistinai*; nėra dalyvio *užtektinas* (yra tik *pertektinai*, taip pat *pertektinai*), bet yra labai būdingasrieveiksmis *užtektinai*. DŽ 1993 atskirais straipsniais pateikti tik tie reikiamybės dalyviai, kurie netelpa savo kategorinėje reikšmėje. Iš įprastinių reikiamybės dalyvių, kurie neturi žodyne savo straipsnių, sudarytirieveiksmiai pateikiami atskirai: *imtina, įskirtina, išsimokėtina, pabrėžtinai, pareikalautina, verktina*. Žodyne panašiųrieveiksmių yra ir greta dalyvinių būdvardžių su priesaga *-inis*: *atmestina* „prastai“ ir *atmestinis* „be noro atliekamas“, *atsitiktina* ir *atsitiktinis*, *įskaitytinai* ir *įskaitytinis*, *išpirktina* ir *išpirktinis*, *lygtina* ir *lygtinis*, *pabaigtina* „visiškai“ ir *pabaigtinis* „galutinis, paskutinis“, *primygtina* ir *primygtinis*, *priverstinai* ir *priverstinis*, *sudurtina* ir *sudurtinis*, *sutartina* ir *sutartinis*, *vogtina* ir *vogtinis*. Kai kurie tokierieveiksmiai pateikiami būdvardžių straipsniuose: *dirbtinis*, *~ė <...>. ~ai, pakartotinis*, *~ė <...>. ~ai, žūtbutinis*, *~ė <...>. ~ai*. Ar tai rodytų skirtingą darybą: šių – iš dalyvinių būdvardžių, o anų – iš reikiamybės dalyvių? Vargu (išskyrus *žūtbutina*). Akademinei tritomei gramatikai visi tokie yra „reikiamybės dalyvių kilmėsrieveiksmiai“ (LKG II 1971: § 760), ten jų dar ir daugiau: *atsiskaitytinai*, „ne veltui“, *baigtina* „visiškai, labai“, *grįžtinai* „numačius grįžti“, *išsineštinai*, *liktina* 1. „pasiliekan kur visam laikui“.

2. „tiek, kad dar liktų“, *nuomotinai, nusigriautinai* „su teise nusigriauti ką“, *pasigėrėtinai* „pasigėrint“, *peiktinai* „peikiamai, negerai“, *suprastinai* „suprantamai“, *svertinai* „sveriant, o ne iš akies“. Beje, ir LKG II 1971: § 760 praleista *ganėtinai, pasibaisėtina, priimtina, pusėtina, sudurtina*. Jų tikrai daugiau reikia norminamajam žodynui, jų nemažai gali būti dalykinėje kalboje. Antai 1938 m. *Prekybinės korespondencijos žodynėlyje* pateiktirieveiksmai *atsisakytinai, atskaitytinai, išmestina, išpirktinai, išskaitytinai, išsivežtinai, įskaitytinai, neatsakytinai, pamestinai, pareikalautinai, pasirašytinai, pristatytinai, trauktinai* (A. SalR I 1979).

Dar viena nepaprastybė – *Būdinio* skyriuje netikėtai minimi niekur negirdėti veiksmažodiniairieveiksmai*, pavyzdžiui, išsimokėtinai* (LKG II 1971: § 684).

DAIKTAVARDINĖS TRANSFORMACIJOS

Reikiamybėsrieveiksmai dažniausiai vartojami junginiuose su veiksmažodžiais, pvz.: *apsuktinai siūti, atmestina, dirbti, gręžtinai sušlapti, išsikirstinai pirkti (miško), mirtinai sirgti, paveldėtina, gauti (ūkį), užgultinai reikalauti* (rečiau – su būdvardžiais: *pavydėtina, gražus*). Veiksmažodį transformuojant abstraktu irrieveiksmis keičiamas: *išsimokėtinai parduoti – išsimokamasis pardavimas, pareikalautinai pirkti – pareikalautinis pirkimas* (A. SalR I 1979: 463, 472), *lygtinai: nuo bausmės lygtinai atleisti – lygtinis: lygtinis nuteisimas* DŽ 1993. „Daiktavardžių junginiai surieveiksmiais labai reti“ (LKG III 1976: § 396), pavyzdžiai – išimtiniai (*mokymasis mintinai ar atmintinai* tikrai negali būti atraminis pavyzdys).

IŠVADOS

Tarp dalykinei ir mokslinei kalbai ir terminijai svarbių gramatikos dalykų yra ir keblus vadinamųjų reikiamybės dalyvių klausimas. Sunkumas eina ne iš terminijos, o iš pačios gramatikos – tos kategorijos, klestėjusios praeityje, išlaikytos ne visų tarmių, turinys gerokai išplautas – kai kurie dariniai reikiama atlikti veiksmo reikšmės nebeturi (arba ne visuose junginiuose ją turi, o tik žymi – kaip ir esamojo laiko neveikiamieji dalyviai – galimybę ar net nuolatinio veiksmo ypatybę (*būtinai, mirtinas, stebėtinai...*), be to, turi ir labai savitų – nuo kategorinės reikšmės nutolusių leksinių reikšmių (*trūktinas* – 1. „kuriam ko trūksta, nepakankamas“, 2. žem. „ne viso proto, kvailas“, *pusėtinai* – „vidutiniškas; gerokas, smarkokas“). Nors nuo kategorijos nutolta, bet ir tai yra paveldėtas ir brangintinas kalbos turtas, užtikri-

nantis tradiciją ir bendrystę. Tačiau terminijos logiškumas, mikrosistemų gramatinių priešpriešų santykiai neleidžia akiai eiti šiuo keliu, pavyzdžiui, ko nereikia *leisti*, o tik dėl neišvengiamybės *leidžiama*, tai tas būtinai *leidžiamasis*, *-oji* (*greitis, norma...*), o ne *leistinasis*, *-oji*. Priešybė *draudžiamasis*, *-oji* (*veiksmas, medžiaga, ginklas...*) terminijoje laikosi tvirčiau (nors kaip tik kiekvieną *draudžiamą* dalyką kartu reikia ir *drausti*). Gramatikos jausmo ir kartu gramatinio ir loginio mąstymo čia labai reikia terminų kūrėjams ir vartotojams, redaktoriams ir antriniam vartotojams – žurnalistams.

ŠALTINIAI

- DažnŽ 1998 – L. Grumadienė, V. Žilinskienė. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas (abėcėlės tvarka)*, Vilnius.
 DŽ 1954 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
 DŽ 1972 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
 DŽ 1993 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
 LKŽ I₁ 1968 – *Lietuvių kalbos žodynas 1*, Vilnius.
 LKŽ X 1976 – *Lietuvių kalbos žodynas 10*, Vilnius.
 LKŽ XVI 1995 – *Lietuvių kalbos žodynas 16*, Vilnius.
 MkslL – *Mokslo Lietuva* (laikraštis).
 A. SalR I 1979 – *Prekybinės korespondencijos žodynėlis*. – A. Salys. *Raštai 1*, Roma, 453–484.
 Sav su TV – *Savaitė su TV* (savaitraštis).
 Vd – *Veidas* (žurnalas).

LITERATŪRA

- Būga K. RR II 1959: *Rinktiniai raštai 2*, Vilnius.
 DLKG 1994: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius.
 LKG I 1965: *Lietuvių kalbos gramatika 1*, Vilnius.
 LKG II 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2*, Vilnius.
 LKG III 1976: *Lietuvių kalbos gramatika 3*, Vilnius.

WHAT IS A REALITY AND WHAT IS A TRUE OR FORMAL NECESSITY

Amongst matters of grammar which are important to special language, language of science and terminology there is the tricky issue of necessitive participles. The difficulty arises not from terminology, but from the grammar itself – a content of this category which flourished in the past, but did not survive in all dialects, lacks clarity of usage. Some formations do not any longer have the meaning of an action which *should* or *must* be done (or have it, but not in all collocations and it signifies – like the present passive participle – the *possibility* or even the property of *continual* action (*būtinasis, mirtinasis, stebėtinasis...*)), but in addition they have very peculiar lexical meanings, which are distant from the categorial meaning (*trūktinasis* – 1. „kuriam ko trūksta, nepakankamas“; 2. žem. „ne viso proto, kvailas“; *pusėtinasis* – „vidutiniškas; gerokas, smarkokas“). Despite moving away from the category, such gerundives ought to be cherished, since they are an inherited treasure of the language, which ensures tradition.

Logicity of terminology and relations of grammatical oppositions of microsystems do not allow a blind following of this root, for instance, a thing which should not be *allowed*, but is *allowed* only because of inevitability, is *leidžiamasis*, *-oji* (*greitis*, *norma...*), but not *leistinasis*, *-oji*. The opposite *draudžiamasis*, *-oji* (*prohibitive*) (*veiksmas*, *medžiaga*, *ginklas...*) keeps a tighter hold in terminology (every *draudžiamas* (*prohibited*) thing needs to be *prohibited*). In such cases a sense of grammar together with grammatical and logical thinking is very necessary for creators and users of terminology, editors and secondary users – journalists.

Gauta 2007-11-20

Jonas Klimavičius
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT - 10308
E. paštas terminologai@lki.lt